

Diplomatiyanın əsasları fənnindən imtahan suallarının cavabları

I kollokvium

1. Diplomatiya – tərfi və əsas vəzifələri

Diplomatiya – beynəlxalq münasibətlər sahəsində istifadə edilən, bu və ya digər dövlətə özünün xarici siyasi məsələ və məqsədlərini həyata keçirməyə yardımçı olan üsullar və hərəkətlər məcmusu.

Diplomatiyanın əsas vəzifələri:

- 1) dünya səhnəsində dövlətin maraqlarını təmsil və müdafiə etmək (ən ümdə vəzifə);
- 2) dövlətin xarici siyasi-iqtisadi məqsədlərinə nail olmaq və bu məqsədlə:
 - a) danışıqlar aparmaq,
 - b) mövcud münasibətləri mühafizə etmək,
 - c) dövlətlərarası sazişləri bağlamaq,
 - d) beynəlxalq konfranslarda və təşkilatlarda iştirak etmək və s.

3) Münaqişələrin, mübahisəli məsələlərin sülh yolu ilə həlli və bu məqsədlə beynəlxalq təşkilatların yaradılmasında və fəaliyyətində iştirak etmək;

1. Diplomatiyanın əsas vasitələri

Diplomatiyanın sərəncamında 3 vasitə var: inandırma, kompromiss (qarşılıqlı güzəşt) və zorla təhdid.

Vasitələrə nəzər salsaq, diplomatiyanın hərbi yolu, hərbi gücün tətbiqini inkar etdiyini görürük. Yəni, müasir dövrdə diplomatiyanı ehtiva edən üsullar və hərəkətlər məcmusuna hərbi üsulları və hərəkətləri daxil etmirlər. Müharibənin baş verməsi diplomatiyanın məğlubiyyəti kimi qəbul edilir. Təsədüfi deyil ki, ABŞ və Rusiyanın beynəlxalq məsələlərdə məqsədlərinə hərbi gücün tətbiqi ilə nail olmaqlarına səy göstərmələri bir çoxları tərəfindən beynəlxalq münasibətlərdə böhran halı, diplomatiyanın əlacsızlığı kimi qiymətləndirilir. Məhz belə bir şəraitdə beynəlxalq təhlükəsizlik və əməkdaşlığa birbaşa cavabdeh olan, və faktiki olaraq, beynəlxalq münasibətlərdə məsələlərin yalnız diplomatik yollarla həllinə başlıca təminatçı olan təşkilat - BMT-də kardinal dəyişikliyin vacibliyi, hətta başqa təşkilatların bu missiyanı öz üzərlərinə götürmələri ilə bağlı təkliflər hal-hazırda çox aktual səslənir.

2. Etimadnamə və geri çağırılma məktubu

Etimadnamə – bir dövlət başçısının imzaladığı və digər dövlətin başçısına ünvanlandığı, həmin ölkəyə bu və ya digər şəxsi diplomatik nümayəndə qismində təyin edildiyi barədə məlumatlandıran məktubu.

Diplomatik nümayəndə geri çağırıldıqda sonuncu dövlət başçısına (yaxud xarici işlər nazirinə) **geri çağırılma sənədi** təqdim edir.

Sırf nəzəri cəhətdən dövlət başçısının etimadnaməni qəbul etməmək hüququ var. Lakin etimadnamənin təqdim edilməsi anına qədər səfir vəzifəsinə namizədlə bağlı bütün məqamlar gözdən keçirilir, razılaşdırılır və müasir praktikada etimadnamənin qəbul edilməməsi hallarına demək olar ki, təsadüf edilmir. Etimadnamənin dövlət başçısı tərəfindən qəbulu mərasimi səfirin rəsmən fəaliyyətinə başlaması anı kimi qiymətləndirilir.

3. Dövlətin tanınma formaları.

Dövlətlər arasında diplomatik münasibətlərin qurulmasında ilk addım bu və ya digər dövlətin və ya onun hökumətinin digər dövlət tərəfindən tanınmasıdır. Bu tanınma iki formada mümkündür:

- 1) **De-fakto** – dövlətlə diplomatik əlaqələr qurmadan onun mövcudluğu faktını qəbul edərək işgüzar əlaqələrin qurulması;
- 2) **De-yure** – dövlətin beynəlxalq münasibətlərdəki bütün hüquq və imtiyazları ilə birgə tanınması, diplomatik əlaqələrin qurulması

4. Diplomat peşəsinə qoyulan tələblər Orta Əsrlərdə

Orta əsrlərdə ən mühüm və əhəmiyyət kəsb edən xəbərlərin mənbəyi cəmiyyətin yuxarı təbəqələri sayılırdı. Bu məlumatlar möhtəşəm və əzəmətli qəbullarda, ballarda, qonaqlıqlarda əldə oluna bilirdi. Ona görə o zamanlar kart oynamaq, gözəl rəqs etmək, söhbət aparmaq, incə zarafat etmək, sarayın sirlərini daha asan açan qadınların diqqətini cəlb etmək və xoşlarına gələ bilmək qabiliyyətlərinə malik olmaq lazım idi. Elə buna görə də diplomatın xarici görünüşünə böyük fikir verilirdi.

5. Nikolo Makiavellinin diplomat peşəsinə baxışları.

Diplomatlarda bilik, intriqa qurmaq bacarığı, hiyləgərlik, məqsədə çatmaq üçün hər şeydən (o cümlədən çirkin vasitələrə əl atmaq) istifadə etmək qabiliyyətləri qiymətləndirilirdi zamanın (orta əsrlər, 16-18 əsrlər) əxlaqi meyarlarını, qısa olaraq **«makiavellizm»** adlandırmaq olar.

Nikolo Makiavelli (1469-1527-ci illər) – *tanınmış İtaliya mütəfəkkiri, yazıçısı, siyasi xadimi, bir müddət Florensiyada dövlət katibi vəzifəsində çalışmışdır.*

Özünün «Hökmdar» əsərində XVI əsrin italyan diplomatı Nikolo Makiavelli belə söyləyir: *«Mübarizə 2 cür olur: birisi - qanun, o birisi isə – güc vasitəsi ilə. Birinci yol insanlara, ikinci yol isə heyvanlara xasdır, lakin çox vaxt birinci vasitə kifayət etmədiyi üçün ikinci üsula əl atmaq məcburiyyəti yaranır. İlanları tanımaq üçün tülkü olmaq lazımdır; qurdlarla hesablaşmaq üçün isə aslan olmaq gərəkdir. Xeyirhaqlıq yolundan dönməmək, amma lazım olanda pislik, şər yoluna da qədəm basmağı bacarmaq vacibdir.»*

6. Ottaviano Maconun diplomat peşəsinə baxışları

XVI əsrin Venesiya diplomatı Ottaviano Maco diplomatların keyfiyyətləri barədə deyirdi: *«O, nəinki yaxşı xristian, həm də alim-teoloq olmalıdır. O, yaxşı fəlsəfəçi olub, Aristotel və Platonun əsərləri ilə tanış olmalıdır. Riyaziyyat, memarlıq, musiqi, fizika, vətəndaş və kilsə hüquqlarını yaxşı bilməlidir. O, nəinki latın, həm də yunan, ispan, fransız və türk dillərini bilməli, tarix, coğrafiya, hərbi elmlərdə dərin biliklərə malik olmalıdır; o, şairlərə qarşı laqeyd olmamalı və həmişə özü ilə Homerin əsərlərini daşmalıdır.»*

7. Nizam Əl-Mülkün diplomat peşəsinə baxışları

XI əsrdə Səlcuq dövlətində vəzir və şahzadələrin xocası olmuş məşhur siyasi-ictimai xadim Nizam əl-Mülk (1018-1092) «Siyasətnamə» əsərində yazırdı:

«Çox vacibdir ki, o söhbətdə cəsarətli, yalnız çox danışmayan, çox səhayət edən, hər elmdən xəbərdar, yaddaşı güclü, ehtiyatkar, təmkinli və zahirən gözəl insan olsun».

8. Fransua Kalyerin diplomat peşəsinə baxışları

XVI-XVII əsrlərin fransız diplomatu Fransua Kalyer yazırdı: «Zəkası ilə fərqlənməyən insanın dövlətinin daxilində işləməsi daha təhlükəsiz olar, çünki bu halda onun buraxdığı səhvləri zərərləşdirilə bilər; Halbuki xaricdə buraxılan səhvləri çox vaxt bərpaedilməz olurlar».

Fransua de Kalyer (1645-1717) tanınmış Fransa diplomatu, kral XIV Lüdoviqin dövründə fəvqaladə və səlahiyyətli elçi rütbəsini almış, kralın katibi vəzifəsində çalışmışdı. Ömrünün son iyirmi ilini aktiv siyasətdən uzaqlaşaraq elmlə məşğul olmuş, Fransa Akademiyasının üzvü seçilmişdi. Diplomatiya ilə bağlı ilk kitab müəlliflərindən biridir.

9. Diplomət peşəsinə qoyulan tələblər Müasir zamanədə

1.Zəka, savad

Bunlar diplomatın vacib keyfiyyətləri kimi həmişə qiymətləndirilib və qiymətləndirilir. Bunu həmişə həm Şərq, həm Qərbdə vurğulayırdılar.

2.Dürüstlük

3.Loyallıq

Loyallıq – öz dövlətinə və dövlət başçısının yaratdığı siyasət yoluna sadıq olmaq, öz rəhbərliyinə məlumatları tamamilə obyektiv şəkildə çatdırmaq deməkdir.

4.Diplomatik dilə malik olmaq qabiliyyəti

Vaxtının mühüm hissəsini diplomat yazı masası arxasında – öz hökuməti və XİN ilə, həmçinin fəaliyyət göstərdiyi ölkənin rəhbərliyi və XİN yazışma üçün nəzərdə tutulmuş sənədləri tərtib edərək – keçirir.

10. Loyallıq diplomatın keyfiyyətləri kimi

Loyallıq – öz dövlətinə və dövlət başçısının yaratdığı siyasət yoluna sadıq olmaq, öz rəhbərliyinə məlumatları tamamilə obyektiv şəkildə çatdırmaq deməkdir.

Diplomatlar bu prinsipi aşağıdakı hallarda pozurlar:

- Rəhbərliyin gözlərində yaxşı görünmək, yaxud ərazisində işlədikləri dövlətlərin rəsmi dairələrin narazılığına səbəb olmamaq məqsədləri ilə rəhbərliklərinə düzgün, dürüst məlumatı yox, rəhbərlik eşitmək istədiyi xəbərləri çatdırarkən;

- təmsil etdiyi, yaxud ərazisində işlədiyi dövlətin hökumətinin hərəkətlərini sərt və kobud sayaraq, bəzi ifadələri yumşaldılmış şəkildə, hətta düzəlişlər edib çatdırarkən.

Diplomatların bu kimi hərəkətləri yolverilməzdir. Əgər o, öz rəhbərliyinin siyasi xətti ilə razılaşmırsa, onun seçimi var: tabe olmaq, yaxud istefa vermək.

11. Diplomatik yazışmanın xüsusiyyətləri

Vaxtının mühüm hissəsini diplomat yazı masası arxasında – öz hökuməti və XİN ilə, həmçinin fəaliyyət göstərdiyi ölkənin rəhbərliyi və XİN yazışma üçün nəzərdə tutulmuş sənədləri tərtib edərək – keçirir.

Daxili xidmət sənədlərinə – yeni öz hökuməti və XİN ilə məktublaşma üçün nəzərdə tutulmuş sənədlərə (siyasi məktublar, şifrə edilmiş teleqramlar, müxtəlif növ arayışlar, xasiyyətnamələr, təkliflər, müxtəlif söhbətlərin yazıları, saziş və müqavilələrin proyektləri və s.) birmənalılıq, aydınlıq, lakoniklik xasdır.

Xarici yazışma sənədlərinə – yeni fəaliyyət göstərdiyi ölkənin rəhbərliyi və XİN ilə nəzərdə tutulmuş sənədlər üçün isə (notalar, ərizələr, memorandumlar, məktublar və s.) ehtiyatlıq, nəzakətlik, təmkinlik, spesifik termin və ifadələrin biliyi, ərazisində işlədiyi ölkənin adətlərinin, qaydalarının biliyi çox vacibdir. Diplomatik məktublaşmanın hər iki üslubunu bilmək, və daha emosional, uzunçu curnalistika dilinə, yaxud daha azad, təsvirli dil kimi tanınan ədəbiyyat üslubuna uymamaq şərti ilə – hər ikisindən də istifadə etmək – diplomat üçün önəmli keyfiyyətlərdən biridir.

12. Diplomat peşəsi. Xüsusi biliklər

Xüsusi biliklər

1) Öyrənilməsi mümkündür:

A) öz ölkəsi haqqında biliklər (coğrafiya, tarix, mədəniyyət, siyasi quruluş, iqtisadi inkişafı və problemləri və s.);

B) digər ölkələr, xüsusən çalışacağı dövlət haqqında biliklər;

C) beynəlxalq təşkilatlar, onların işləmə qaydası və mexanizmləri haqqında biliklər,

D) Beynəlxalq hüquq sahəsində biliklər (diplomatin fəaliyyətinin böyük hissəsi sənədlərlə işlə bağlıdır, buna görə o, onların beynəlxalq hüquq normalarına müvafiq şəkildə tərtib etməyi bacarmalıdır);

E) Maliyyə və beynəlxalq ticarət sahəsində biliklər;

F) Mükəmməl səviyyədə xarici dilləri bilmək (iki və daha çox);

G) Kütləvi İnformasiya vasitələri, onların işləmə sistemi haqqında biliklər (diplomat daima KİV nümayəndələri ilə təmasdadır: konfranslar, mətbuat konfransları, televiziya çıxışları, bəyanatlar və s.);

H) Beynəlxalq protokol və etiket sahəsində biliklər

İ) Yüksək intellektual keyfiyyətlər

13. Diplomat peşəsi. Peşəkar vərdişlər

Peşəkar vərdişlər – bunlara yiyələnməyə çalışmaq lazımdır

A) Gündəlik diplomatiyada danışıqlar aparmaq vərdişi (hətta sadə bir vətəndaşla söhbət edərkən belə diplomat öz ölkəsinin təmsilçisi olduğunu unutmamalı və istənilən ünsiyyət zamanı diplomatik olmalıdır);

B) Müşahidə, təhlil etmə və məruzə hazırlamaq vərdişi (bu vərdişə oturaq, eyni fəaliyyətdən bezməyən, bir məsələ üzərində öz diqqətini cəmləşdirməyi bacaran şəxslər daha tez yiyələnirlər);

C) Təmsilçilik - üzdə olmaq vərdişi (publika qarşısında çıxış etmək, öz fikrini aydın izah etmək və çatdırmaq vərdişi)

D) idarəetmə və təşkilati vərdişlər

E) Kommunikativ vərdiş (diplomat nə ifrat söhbətçil – həmsöhbətini bezdirməmək üçün, nə də ünsiyyətdən qaçan, qaraqabaq olmalıdır. Əhalinin müxtəlif təbəqələri ilə ünsiyyət üçün lazımı sözləri tapmağı bacarmalıdır. Söz ehtiyatı və bu ehtiyatdan səmərəli şəkildə istifadə etmək – diplomat üçün ən mühüm keyfiyyətlərdən biridir)

14. Diplomat peşəsi. Şəxsi keyfiyyətlər

Şəxsi keyfiyyətlər (bəzilərini mənimsəmək mümkün olsa da, əksəriyyəti insanın təbiətində olmalıdır)

A) Müstəqil düşüncə (şablon əsasında hərəkət edən və lazım gəldikdə, sərbəst düşüncə qərar verməyi bacarmayan şəxs diplomat kimi çalışa bilməz)

B) Mehribanlıq, insanları cəlb etmək bacarığı (xoşünsiyyətli, anlayışlı, həyatsevər, nəzakətli);

C) intellektual maraqlılıq, yeni nəşə öyrənmək həvəsi (əldə etdiyi ilə kifayətlənməyən insan);

D) liderlik keyfiyyətləri (insanları arxasınca aparmaq bacarığı, digər insanları düzgün qiymətləndirmək üçün psixoloq olmaq);

E) təmizkarlıq (fiziki – geyim və s.) və mənəvi – işgüzar dürüstlük, prinsiplilik və s.)

15. Status-kvo anlayışı

Status-kvo – Müəyyən anda mövcud olmuş və ya mövcud olan faktiki və ya hüquqi vəziyyət. Status-kvonu bərpa etmək baş vermiş dəyişikliklərə qədər mövcud olmuş vəziyyətə qayıtmaq. Qeyd: Sülh sazişinin bağlanması zamanı tərəflər müharibə nəticəsində əldə etdiyi əraziləri qarşılıqlı surətdə geri qaytarmaq barədə razılığa gəlirlərsə, onlar «**status-kvo ante bellum**», yəni müharibədən əvvəl mövcud olmuş vəziyyəti bərpa edirlər.

16. Diplomatıyanın elementləri

«Siyasi realizm» məktəbinin banisi H.Morgentau diplomatiya elminin **dörd elementini** qeyd edir:

1. Diplomatiya real yaxud potensial olaraq sərəncamında olan gücünü nəzərə alaraq öz məqsədlərini müəyyən etməlidir;

2. Diplomatiya digər dövlətlərin real yaxud potensial olaraq sərəncamlarında olan güclərini nəzərə alaraq onların məqsədlərini qiymətləndirməlidir;

3. Diplomatiya bu müxtəlif məqsədlərin nə dərəcədə bir-birləri ilə uzlaşdığını müəyyən etməlidir;

4. Diplomatiya məqsədlərini reallaşdırmaq üçün bütün mümkün vasitələrdən istifadə etməlidir.

17. Diplomatin bir ölkədə fəaliyyət göstərmə müddəti. Vətəni «unutmaq» təhlükəsi

Diplomatın fəaliyyət müddətinin məhdudlaşdırılması onun Vətənlə olan bağlarının zəifləməsi təhlükəsindən irəli gəlir. Uzun müddət bir ölkədə çalışan diplomatın iki ölkə arasında münasibətlər gərginləşdiyi halda, hansı dövlətin tərəfini seçməsinə dair sual yaranı bilər, yaxud bu cür vəziyyətlərdə o, loyallıq prinsipini pozmağa daha çox meyilli olur. Buna görə vaxt meyarı üzrə rotasiya bir norma kimi qəbul edilib. Lakin, bir qayda olaraq, səfirin çalışdığı dövlətdəki təcrübəsindən gələcəkdə də faydalanmaq məqsədi ilə,

onu, bir müddət Vətəninə saxlayıb, əvvəl çalışdı regionda başqa bir dövlətə diplomatik missiya ilə göndərirlər.

18. Dürüstlük və diplomatiya. Diplomatların dürüstlüyə münasibəti keçmişdə və müasir zamanədə

Orta əsrlə diplomatları bu prinsiplərə riayət edərək diplomat sənətini cəmiyyətin gözlərində nüfuzdan salmışdılar. **Öz «Diplomat» kitabında ingilis diplomati O.Nikolson** yazır: «16-18 əsrlərin diplomatları çox vaxt onlara qarşı şübhələrin yaranmağına əsas verirdilər; onlar saray adamlarına rüşvət verir, üsyan etməyə qızıdırır və üsyanları maliyyələşdirir, ərazilərində yaşadıkları dövlətlərin daxili işlərinə zərərçəsinə qarışır, yalana əl atır, oğurluq, casurluq, xəbərçiliklə məşğul olurdular».

Diplomatiyanın vasitələri olan inandırma və güzəşt o zaman effektiv ola bilərlər ki, insanlar sizin vədlər və sübutlarınıza inanırlar. Bu heç də o demək deyil ki, diplomat bildiyi hər şeyi danışmalıdır. O, həqiqəti, yalnız həqiqəti söyləməlidir, lakin bütün həqiqəti açmamalıdır. Lazım gəldikdə o, min cür üsullarla cavab verməkdən boyun qaçıra bilər. Yalan nəinki diplomati və onun fəaliyyətini, həm də onun təmsil etdiyi dövləti də nüfuzdan salır.

19. Nikolsonun diplomat peşəsinə baxışları

Harold Nikolson (1886-1968-ci illər) – *ingilis diplomati, yazıçısı və publisisti, siyasi xadimi. 1909-1928-ci illər ərzində Madrid, İstanbul, Tehran, Berlin və Londonda müxtəlif diplomatik vəzifələrdə çalışmışdır. Sonrakı illərdə siyasi fəaliyyətlə məşğul olmuş, İngilis parlamentinin üzvü seçilmişdir.*

Nikolson özü ideal diplomatın zəka, bilik və müşahidə qabiliyyətindən başqa aşağıdakı keyfiyyətlərə malik olmasını vacib hesab edirdi: dürüstlük, dəqiqlik, təmkinlik, aramlılıq, təvazökarlıq, loyallıq. Nikolson diplomat üçün ən böyük nöqsanın şöhrətpərəstlik olduğunu düşünürdü.

20. Hərbi baza anlayışı

Hərbi baza – Hər hansı bir ölkənin başqa ölkədə olan qoşunları, silahları, hərbi sursatı və onların yerləşdiyi ərazi. Bir qayda olaraq Hərbi baza yerləşdikləri dövlətin yurisdiksiyasına tabe olmur. Hərbi bazalar güclü dövlətlərin bu və ya digər dövləti yaxud regionu nəzarət altında saxlamaq məqsədi ilə yaradılır.

21. Restitusiya və ekstradisiya anlayışları və diplomatiya

Restitusiya – beynəlxalq hüquqda məğlub dövlətin müharibə vaxtı qanunsuz olaraq işğal etdiyi ərazidən çıxardığı əmlakın geri qaytarılması

Ekstradisiya – cinayətkarların vətəndaşları olduğu, yaxud ərazisində cinayət əməli törətdikləri dövlətə digər dövlət tərəfindən qaytarılması. Ekstradisiya dövlətin hüququdur, vəzifəsi deyil.

22. Anklav və yarımanklav anlayışları

Anklav – Dövlətin hər tərəfdən digər və ya başqa dövlətlərin əraziləri ilə əhatə olunmuş torpaq sahəsi. Dəniz sahili olduqda yarımanklav yaranır. Anklav mövcudluğu bir sıra hüquqi problemlər doğurur: anklava getməyi təmin etmə, anklavın məxsus olduğu dövlətin digər hissələri ilə əlaqəsinin yaradılması imkanı və s.

23. Preambula anlayışının mahiyyəti

Preambula - razılığa gələn tərəflərin və müqavilənin imzalanmasına səlahiyyətlanmış şəxslərin siyahısını və müqavilənin bağlanması üçün əsas rolunda çıxış edən motivləri özündə ehtiva edən beynəlxalq müqavilənin giriş hissəsi.

24. Preliminari, prolonqasiya və paraflama anlayışları

Preliminari – gələcəkdə başqası ilə əvəz oluna biləcək ilkin razılıq;

Prolonqasiya – hər-hansı bir müqavilənin qüvvədə qalması müddətinin uzadılması;

Paraflama – danışıqda iştirak edən hər bir tərəfin səlahiyyətli nümayəndələrinin inisialları ilə beynəlxalq müqavilənin mətninin razılaşdırıldığını göstərən ilkin imzalama. Bü cür imzalamaya müqavilənin yekun mətninin imzalanması hansısa səbəblərə görə başqa vaxta saxlandığı təqdirdə rast gəlinir. Sazişin rəsmi imzalanmasını ləngidən səbəblər aradan qaldırıldıqda, paraflanmış mətnin yekun imzalanması baş verir.

II KOLLOKVİUM

25. İmtiyaz, toxunulmazlıq və diplomatik toxunulmazlıq anlayışları

İmtiyaz – müstəsna hüquq, üstünlük deməkdir.

Toxunulmazlıq – cəmiyyətdə xüsusi yer tutan insanlara verilən ümumi qanunlara tabe olmamaq müstəsna haqqdır.

Diplomatik toxunulmazlıq – xarici dövlətlərin diplomatik əməkdaşlarına verilən haqlar və imtiyazlar məcmusudur.

26. Diplomatik nümayəndəliyin imtiyaz və toxunulmazlıqları

1.a) Səfirliyin binaların və onlara bitişik olan ərazilərin toxunulmazlığı.

Xarici səfirlik və onun tutduğu ərazi (misal üçün, təyyarə) səfirliyi qərrib ölkədə təmsil edən dövlətə məxsusdur. Bu əraziyə səfirlik nümayəndəsinin icazəsi olmadan daxil olmaq (axtarış aparmaq) qadağandır.

Əks təqdirdə səfirlik atəş açə bilər.

2. b) Yazılar, sənədlər və arxivlərin toxunulmazlığı.

3. c) Əlaqə və ünsiyyət vasitələrinin azadlığı və toxunulmazlığı: (bir dövlətin müxtəlif ölkələrdəki nümayəndələri arasında, yaxud nümayəndənin öz

dövləti ilə saxladığı əlaqə nəzərdə tutulur). Səfirliyin əməkdaşları öz həmvətənləri və başqa ölkələrin nümayəndələri ilə həm açıq mətnlə, həm şifrələrlə əlaqələr saxlaya bilərlər. Şifrə edilməmiş məlumatları çatdırmağa qadağa qoymağa heç kəsin haqqı yoxdur.

4. d) Diplomatk poçt nə gömrükdə, nə də istənilən başqa bir yerdə yoxlanılmır.

5. e) Vergi ödənişindən azad edilmə.

6. f) Gömrük rüsumlarından azad edilmə və import (idxal) etmək hüququ.

27. Şəxsi imtiyaz və toxunulmazlıqların formaları

1.A) Diplomatik işçilərin və onların ailə üzvlərinin (əgər onlar təmsil olunan dövlətin vətəndaşlarıdırlarsa) istifadə etdikləri imtiyazlar və toxunulmazlıqların tam forması.

2.b) Səfirliyin texniki və inzibati heyəti, diplomatik ailə üzvləri (əgər onlar diplomatın yerləşdiyi dövlətin vətəndaşlarıdırlarsa, yaxud əgər onlar diplomatın təmsil etdiyi dövlətin vətəndaşları deyillərsə); və ailə üzvlərin şəxsi qulluqçuları üçün nəzərdə tutulmuş imtiyazlar və toxunulmazlığın məhdudlaşdırılmış forması.

28. Toxunulmazlıqların qüvvədə qalma müddəti

Diplomatın ölkəyə daxil olma anından yaxud Xarici İşlər Nazirliyi diplomatın gəlişi haqqında xəbərdarlıq etdiyi andan toxunulmazlıq qüvvəyə salınır və diplomatın səlahiyyətlərinin müddəti başa çatdıqda onlar qüvvədən düşür. Diplomatin səlahiyyət müddətinin bitməsi onun başqa ölkəyə köçürülməsi, onun öz ölkəsi tərəfindən geri çağırılması, yaxud diplomatın onu qəbul edən dövlət «non-grata» - «arzuedilməz» şəxs elan edilməsi ilə bağlı ola bilər.

29. Tam (bütöv) imtiyaz və toxunulmazlıqlar

1.1. Diplomatu qəbul edən dövlətin qanunlarına uyğun olaraq onun şəxsi toxunulmazlığı və müdafiəsi.

2.2. Cinayət məsuliyyətində toxunulmazlıq (diplomat öz dövlətinin qanunlarına tabe olur; ən xoşagəlməz halda diplomatı qəbul edən ölkə onu yalnız ərazisindən çıxartdıra bilər).

3.3. Mülki və inzibati məsuliyyətdə toxunulmazlıq.

4.4. Məktublaşmanın toxunulmazlığı.

5.5. Əmlakın toxunulmazlığı.

6.6. İctimai vəzifələrdən, o cümlədən, hərbi vəzifələrdən azad edilmə – hərbi xidməti ölkənin yalnız öz vətəndaşları keçməlidir; əgər diplomat yad ölkəyə gəlirsə, deməli, bu dövlətin vətəndaşı olmadığına görə, o, hərbi xidmət keçmir, diplomat yalnız könüllü olaraq hər hansı bir ictimai vəzifəni yerinə yetirə bilər.

7.7. Şahid kimi ifadə vermək vəzifəsindən azad edilmə. Əgər diplomat hər hansı bir cinayətin şahidi olubsa, heç bir məhkəmə ifadə verməkdən imtina etdiyi üçün onu məhkum edə bilməz.

30. Ərazisində yerləşdiyi dövlət qarşısında diplomatın vəzifələri

1.1. Diplomatiya onu qəbul edən dövlətin daxili işlərinə müdaxilə edə bilməz.

2.2. Diplomatin hüququ yoxdur ki, missiya üçün ayrılmış ərazi və binaları qeyri məqsədlə istifadə etsin (müxtəlif şirkətlərə icarəyə vermək və s.)

3.3. Diplomatiya öz imtiyazları və toxunulmazlıqlarından şəxsi mənfəət güdə bilməz.

5.5. Diplomatiya toxunulmazlıqdan məhrum edilmə:

Təlimatları pozduğuna görə diplomat diplomatiya toxunulmazlıqdan məhrum edilə bilər – diplomat və nazir arasında şəxsi gərəzlik olduqda; diplomatın işlədiyi ölkənin hökuməti üçün qəbul edilməz şəxsi keyfiyyətləri olduqda; diplomat işlədiyi ölkənin qanunlarını kobudcasına pozduqda beynəlxalq konflikt baş verməsin deyər diplomatı təqdim edən ölkənin özü nümayəndəsini geri çağırtdırır. Əgər diplomat gərib ölkənin hökuməti tərəfindən geri göndərilirsə çox hallarda cavab kimi səfirin öz ölkəsi qərib ölkənin diplomatını geri yollayır.

Bəzi hallarda toxunulmazlıq diplomatın təqdim etdiyi ölkə tərəfindən də ləğv edilə bilər. Adətən bundan sonra diplomat qərib ölkədən geri çağırılır

və hətta o ölkənin qanunlarını pozduğuna görə öz dövlətində məsuliyyətə cəlb edilə bilər.

31. Diplomatik toxunulmazlıqdan məhrum edilmə halları

- a) Təlimatları pozduğuna görə
- b) Diplomət və nazir arasında şəxsi qərəzlilik
- c) Diplomətin işlədiyi ölkənin hökuməti üçün qəbuləilməz şəxsi keyfiyyətləri olduqda
- d) Diplomətin işlədiyi ölkənin qanunlarını kobudcasına pozduqda

32. Xarici əlaqələr üzrə dövlət orqanlarının təsnifatları

Yerləşmələrinə və fəaliyyətlərinə uyğun olaraq Xarici əlaqələr üzrə Dövlət orqanları 2 qrupa ayrılır: 1) *Dövlətin xarici əlaqələr üzrə mərkəzi orqanları.* 2) *Dövlətin xarici əlaqələr üzrə xaricdə (dövlətdən kənar) yerləşən orqanları.*

Öz funksiyalarının xüsusiyyətləri və hüquqi mövqelərinə görə 2 qrupa bölürlər:

A) Ümumisiyasət rəhbərlik orqanları – dövlətlərin konstitusiyaları ilə təsis və müəyyən edilmiş və ümumisiyasət funksiyalarını yerinə yetirən.

B) Dövlətin başqa ölkələrlə ixtisaslaşmış (iqtisadi, müəyyən sahəli) əlaqələr üzrə orqanları.

Birincilərə aiddir:.

- adətən ölkənin əhalisi tərəfindən seçilən hakimiyyətin ali qanunverici orqanları

- fərdi, yaxud kollegial – dövlət başçısı.

- Hökumət və ilk növbədə hökumət başçısı.

- Xarici işlər naziri və XİN-in mərkəzi aparatı

33. Ali qanunverici orqanlarının xarici siyasətdəki rolu qədim və orta əsrlərdə

Qanunverici orqanlar tərəfindən xarici münasibətlər sahəsində müəyyən funksiyaları yerinə yetirmək ənənəsi hələ qədim quldarlıq dövlətlərinə aid olub. Belə ki, Qədim Romada, sülh və müharibə, danışıqların aparılması, xarici ölkələrə diplomatik missiyalar və səfirlərin təyin edilməsi haqqında məsələlərin həlli Roma quldarlıq zadəganların orqanı sayılan – Senata – həvalə edilmişdi.

Orta əsrlərdə idarəetmənin respublika forması olan dövlətlərdə (misal üçün, İtaliyada), Genuya, Venesiya və s. şəhər-respublikalarda xarici münasibətlərin əsas məsələləri hakimiyyətin nümayəndəli qanunverici orqanlarına aid edilirdi.

Lakin mütləq monarxiyalar dövründə bütün bu cür suallarla hökmdar (monarx) məşğul olardı. Burcuaziyanın hakimiyyətə gəlməsi ilə Avropa dövlətlərinin əksəriyyətində respublika idarəetməsi bərqərar edildi. Eyni zamanda konstitusiyalarda monarxizmə əks olaraq, dövlət hakimiyyətin nümayəndələr seçki orqanları həm daxili, həm xarici siyasət sahələrində ali orqanlar kimi qəbul olunmuşdular.

34. Ali qanunverici orqanlarının xarici siyasətdə müasir statusu və rolu

Konstitusiyaya uyğun olaraq, bütün müasir respublika idarəetməsi ilə dövlətlərdə xarici münasibətlər üzrə ali orqanlar kimi parlamentlər sayılır. Sülh və müharibə, bəzi ölkələrdə isə hətta xarici dövlətlərə səfirlərin təyin edilməsi kimi məsələlərin həlli onların öhdəsinə buraxılır. Misal üçün, ABŞ-da bu funksiyaları senat həyata keçirir. Parlamentlər hökumətin xarici siyasət fəaliyyəti barədə hesabatı dinləyir və müzakirələrdən sonra xüsusi qətnamələr qəbul edirlər. Bu qətnamələrdə hökumətin xarici münasibətlər sahəsindəki fəaliyyətinə və ümumiyyətlə, xarici siyasət fəaliyyətinə qiymət verilir. Onlar beynəlxalq müqavilələri təsdiq edir; xarici siyasət məsələləri ilə əlaqədar başqa ölkələrin parlamentlərinə müraciət edir və s. işlərlə məşğul olur.

Ali qanunverici orqanlar strukturlarında xarici işlər üzrə müxtəlif komissiyalar və komitələr fəaliyyət göstərir. Hüquqi olaraq onlar parlamentlərin orqanları sayılır.

Monarxın idarəetməsi ilə dövlətlərdə xarici münasibətlərin ali dövlət orqanı hökmdar özü (kral, imperator və s.) sayılır. Konstitusiyalı monarxiyalarda onun hakimiyyəti parlament tərəfindən məhdudlaşdırılır, bu da müasir şəraitdə icra hökumət orqanları xeyrinə məhdudlaşdırma deməkdir.

35. Dövlət və hökumət başçıları xarici əlaqələrin subyektləri kimi
Xarici münasibətlər üzrə dövlətin ikinci mərkəzi orqanı – dövlət başçısıdır (fərdi yaxud kollegial).

Adətən respublika idarəetməsi ilə dövlətlərdə dövlət başçısı prezident (baş nazir) olur. Xarici münasibətlərin praktiki olaraq həyata keçirilməsi dövlət hakimiyyətinin icra orqanlarının səlahiyyətidir. Bununla əlaqədar təbiidir ki, bütün xarici münasibətlərin gündəlik rəhbərliyi ilə məhz dövlət başçısı məşğul olur və dövlət başçısının bu sahədə fəaliyyəti onun xarici münasibətlər üzrə ali orqan olduğunu deməyə əsas verir. Dövlət başçısının bu cür mövqeyi ona başqa dövlətlərlə və onların başçıları ilə bilavasitə əlaqələr saxlamağa, xarici siyasət məsələləri üzrə sazişlər bağlamağa, hər hansı bir xüsusi səlahiyyətlər lazım olmadan BMT-nin Baş Assambleyasının və başqa beynəlxalq təşkilatların iclaslarında iştirak etməyə imkan verir. Ən əhəmiyyətli sazişlər, xarici siyasət aktları və ərizələr dövlət başçısının imzası ilə təsdiqlənir. Əksər dövlətlərin konstitusiyalarında bu əsasnamə müvafiq məqalələrdə öz əksini tapıb.

Dövlət başçısının xarici siyasət sahəsindəki fəaliyyətin və məsuliyyətin həcmi konstitusiya ilə ətsin edilir.

Hökumət başçısı da xarici münasibətlər aləmində öz dövləti və hökumətini ona məxsus olan səlahiyyətlər çərçivəsində təmsil edir, və bu sahədə gündəlik əməliyyatlı iş aparır.

36. Xarici İşlər Naziri xarici əlaqələrin subyekti kimi
Xarici işlər naziri (xarici siyasət üzrə idarənin başçısı) öz funksiyaları və səlahiyyətlərinə görə dövlətin xarici münasibətlər üzrə təsisatın gündəlik rəhbəridir. Xarici işlər naziri başqa dövlətlərlə münasibətlər saxlayır, xüsusi səlahiyyətləri lazım olmadan BMT-nin baş assambleyasının və başqa beynəlxalq təşkilatların iclaslarında iştirak edirlər. Xarici işlər idarəsinin mərkəzi aparatı da mərkəzi orqanları qrupuna aiddir. Bu aparatın qarşısında duran məqsədlər və onun işinin prinsipləri ayrıca müzakirə olunacaq. Bütün yuxarıda sadalanan orqanların fəaliyyəti diplomatik xarakter daşıyır.
37. Xarici münasibətlər üzrə ixtisaslaşmış dövlət orqanları
Dövlətin başqa ölkələrlə xüsusi (iqtisadi, təsisatlı, idarəli) əlaqələr üzrə xüsusi orqanlar (bəzən onları «xarici münasibətlər üzrə ixtisaslaşdırılmış dövlət orqanları» da adlandırırlar.

-dövlətlərin konstitusiyaları (xarici ticarət nazirliyi və s.)

-dövlətin normativ aktları «cari qanunvericilik, qərarlar, hökumət qətnamələri və idarədaxili sərəncamlar (müxtəlif idarələr, nazirliklərin strukturunda xarici əlaqələr və beynəlxalq münasibətlər üzrə şöbələr) əsasında qurulub fəaliyyət göstərilir.

Dövlətin başqa ölkələrlə xüsusi əlaqələr üzrə orqanları qeyri-siyasi, ixtisaslaşdırılmış funksiyaları yerinə yetirirlər. Onlar diplomatik xasiyyət daşıyır, və bu orqanlarda xidmət öz əsasında diplomatik xidmət sayılır. Bu orqanlar qrupuna başqa ölkələrlə yaradılan iqtisadi, elmi-tədqiqat və mədəniyyət əlaqələri daxildir.

38. XİN adlandırma praktikası və əsas məzmunu

Əksər ölkələrdə «XİN»-yi adı ilə gədir, lakin istisnalar da var: ABŞ-da – «Dövlət Departamenti», İngiltərədə – «Forin ofis», (yerləşdiyi küçənin adı ilə «Dauning street»); Fransada – Ke d'Orse (yerli bulvarın adı ilə və s.)

Fəaliyyətin əsas məzmunu – beynəlxalq münasibətlər aləmində öz dövlətinin hüquqları və maraqlarının müdafiəsində durmaqdır. XİN mərkəzi aparatı, xaricdə yerləşən diplomatik nümayəndəliklər, konsul təsisatlarından ibarətdir.

39. XİN əsas funksiyaları

Hökuməti və dövləti ölkənin özündə və ölkədən kənarda təmsil etmək.

- öz dövləti adından xarici ölkələrlə danışıqlar aparmaq, beynəlxalq tədbirlərdə iştirak etmək, beynəlxalq sazişlər bağlamaq, bu sazişlərdən irəli gələn öhdəliklərə riayət olunmasına və onların əməl olunmasına nəzarət etmək, rəsmi səfərlərin təşkilatı ilə məşğul olmaq;

-beynəlxalq vəziyyətin xarici dövlətlərin xarici və daxili siyasətlərin, beynəlxalq təşkilatlar və hərəkətlərin öyrənilməsi, əhəmiyyət kəşf edən beynəlxalq hadisələr haqqında öz hökumətini vaxtında məlumatlandırmaq, və bu hadisələrdən irəli gələn yeni məsələlərinə müvafiq təkliflər vermək;

-xarici siyasət üçün kadrların hazırlanması; xarici siyasət aləmində arxiv materialların işləyib hazırlanması; və xarici siyasət məsələləri üzrə rəsmi sənədlərin nəşr edilməsi.

40. XİN Mərkəzi aparatının əsas bəndləri

XİN-yi mərkəzi aparatının əsas bəndləri. Nazirliyin rəhbərliyi – nazir, nazir müavinləri, kollegiya (şura) üzvləri, xüsusi tapşırıqlar üzrə səfirlər, nazir müşavirləri, baş (icraçı) katiblik (dəftərxana) (idarələr, departamentlər, şöbələr). Onlar da öz fəaliyyətlərinə görə, 2 qrupa bölünür:

A) *Ərazi-əməliyyat, yaxud regional idarələr.*

Onlar müəyyən ölkələr qrupu ilə xarici münasibətlər üzrə məsələlərlə məşğuldular.

B) Funksional idarələr öz funksiyalarına görə – xarici siyasət üzrə tədbirlərin planlaşdırılması, ümumbeynəlxalq və global problemlər üzrə, mədəniyyət əlaqələri üzrə məsələlər və s. işlərlə məşğul olan bölmələrə ayrılırlar.

C) Kargüzarlıq, dipkuryer (diplomatik kuryer) və diplomatik şifrələrin tətbiqi ilə (sirli əlaqə) ilə məşğul olan idarələr.

D) XİN-in mərkəzi və xarici aparatların bütövlüklə təmin edən XİN-in inzibati təsərrüfat idarəsi və onun müxtəlif xidmətləri.

41. Nazirlik rəhbərliyinin işinin tərkibi və forması

-Xarici işlər naziri nazirlik rəhbərliyinə görə fərdi olaraq cavabdehdir. Geniş mənada, bu idarənin rəhbərlik aparatına nazirin müavinləri, departament başçıları, nazir müşavirləri, xüsusi tapşırıqlar üzrə səfirlər və bir sıra başqa səlahiyyətli şəxslər də daxildi. XİN rəhbərliyində kollegiya (şura) da fəal iştirak edir. Bu kollegiyanın tərkibinə nazir, onun müavinləri, bəzi departamentlərin rəisi daxildil.

Şura məsləhət funksiyaları daşıyır. Nazirliyin rəhbərlik aparatına adətən baş (icraçı) katiblik, yaxud dəftərxana tərəfindən xidmət olunur.

-XİN rəhbərliyi öz idarəsini fəaliyyətini daha ümumi istiqamətdə həyata keçirir, beynəlxalq problemləri müzakirə edir, bu problemlərin həll edilmə yollarını ali dövlət orqanları üçün hazırlayır və onların göstərişlərinə uyğun müvafiq hərəkətlər edir.

Nazirin müavinləri ərazi-əməliyyat (regional), funksional idarələr, inzibati-təsərrüfat və nazirliyin başqa xidmətlərinə rəhbərlik edirlər. Onların

səlahiyyətlərinə xaricdəki səfirliklər və missiyaların fəaliyyətlərinin rəhbərliyi də daxildir. Bunlardan əlavə, nazirlik rəhbərliyi ölkəsində təyin edilmiş başqa dövlətlərin səfirləri ilə gündəlik ünsiyyət saxlayır, müxtəlif diplomatik qəbullar və rəsmi tədbirlərdə iştirak edir, başqa dövlətlərin nümayəndələri ilə danışıqlar aparır, müxtəlif beynəlxalq konfranslara və müşavirələrə gedir.

42. Ərazi-əməliyyat idarələrinin funksiyaları

Mərkəzi aparatda konkret ölkələrlə münasibətlərin inkişafına nəzarəti (ƏƏİ) – ərazi-əməliyyat idarələr həyata keçirir. Onların gündəlik işlərinin həcmi və forması bunlardan ibarətdir:

-onlar konkret ölkələrdə baş verən hadisələr haqqında rəhbərliyə məlumat verir və bu hadisələrə çevik reaksiya göstərməyi təmin edir.

-onlar konkret ölkələrlə münasibətlər üzrə və konkret beynəlxalq məsələlər üzrə təkliflər irəli sürürlər. Bunun üçün isə rəhbərlik və ƏƏİ-nin əməkdaşları müntəzəm olaraq alınan məlumatları sistemləşdirir və təhlil edirlər. Bu məlumatlar dövlətin həmin ölkələrdə təyin edilmiş diplomatik nümayəndəliklərindən, çap və elektron kütləvi məlumat vasitələrindən və başqa mənbələrdən əldə olunur. Əlavə məlumat almaq üçün ƏƏİ öz fəaliyyətini XİN-in başqa diplomatik bölmələri və xarici siyasətlə bağlı olan dövlət idarələri ilə uzlaşdırır.

-ƏƏİ xarici səfirliklərlə və missiyalarla diplomatik kontaktlar saxlayırlar. Bu və ya digər ölkə ilə siyasi vəziyyətdən və münasibətlərdən asılı olaraq, həmin ölkələrin nümayəndəliklərinə qarşı müvafiq addımlar atılır. Səfirləri və xarici səfirliklərin başqa əməkdaşlarını ƏƏİ-nin gündəlik işinə, həmçinin müxtəlif sorğulara, xarici səfirliklərin müraciətlərinə reaksiya vermək, onlara cavab hazırlamaq, nota və başqa diplomatik sənədləri tərtib etmək də daxildir. Xarici səfirliklərlə nazirliyin məktublaşması adresata nazirlik adından göndərilən notalar (verbal (imzasız şifahi) və şəxsi); yaddaş kağızları (məktubları), yaxud memorandumlar şəklində aparılır.

- Əməliyyat diplomatik bölmələr idarələrin sərəncam dairəsinə aid olan ölkələrdəki diplomatik nümayəndəliklərə rəhbərlik edirlər. Diplomatik nümayəndəliklərdən göndərilən söhbətlər, hesabatlar və arayışların təhlilin nəticələrinə əsaslanaraq, diplomatik poçt və şifrəolunmuş əlaqədən istifadə edərək səfirliklər və missiyaların fəaliyyətini uzlaşdırır və istiqamətləndirir. ƏƏİ öz aralarında (misal üçün, həmhəmhüdud ölkələrlə məşğul olan idarələrlə) əlaqə saxlayırlar.

Funksional idarələrin müzakirə etdikləri problemlərin geniş spektrini nəzərə alaraq ƏƏİ onlarla da əlaqə saxlayır.

-XİN-in bölmələri və başqa idarələr üçün nəzərdə tutulmuş arayış və məlumat materialların hazırlanması da ƏƏİ vəzifələrinə daxildir.

-Müvafiq ölkələrlə münasibətlərin inkişafı ilə bağlı məsələlər kompleksini dərinlən təhlil edərək, ƏƏİ öz işinin müəyyən planını hazırlayır. Plan ölkələrdə vəziyyəti obyektiv şəkildə öyrənməyə, həmin dövlətlərdən yekun məlumatın almağına imkan verən tədbirlərdən ibarətdir.

43. Xarici işlər qurumunun standart bölmələri
- siyasi şöbə – adətən regional bölmələri daxil edir. Məsələn, Latın Amerika, Afrika, Asiya bölmələri;
 - beynəlxalq və regional təşkilatlar şöbəsi;
 - müqavilə-hüquqi şöbə – iri dövlətlərdə müstəqil şöbə; adətən beynəlxalq hüquq məsələləri ilə məşğul olur. Bəzi dövlətlər bu məsələləri ədliyyə nazirliyinin səlahiyyətlərinə daxil edirlər;
 - protokol şöbəsi;
 - ticari-iqtisadi şöbə;
 - humanitar əməkdaşlıq şöbəsi;
 - beynəlxalq təhlükəsizlik şöbəsi;
 - informasiya şöbəsi. Həmçinin mətbuatla işləyir;
 - kadrlar şöbəsi;
 - maddi-texniki təminat şöbəsi;

konsul münasibətlərini həyata keçirən şöbə;

inzibati şöbə; bu şöbəyə adətən kommunikasiya və təhlükəsizliklə məşğul olan bölmə, həmçinin arxivlər və kitabxana daxildir.

44. Diplomatik nümayəndəlik, maraqlar şöbələri anlayışları

Diplomatik nümayəndəlik – bir dövlətin digər dövlətdə yerləşən daimi dövlət xarici əlaqələr orqanı. **Səfirin** rəhbərlik etdiyi diplomatik nümayəndəlik - **səfirlik** (dövlət başçısı yanında), **elçi** tərəfindən idarə olunan diplomatik nümayəndəlik – **missiya** (hökumət başçısı yanında) adlanır.

Nümayəndəliyin başçısı yerində olmadığı təqdirdə onu XİN yanında **işlər vəkili** (həm səfirlik, həm missiya üçün) əvəz edir. Beynəlxalq praktikada bəzi ölkələrdə təsis edilən “**maraqlar şöbələri**” mövcuddur. Belə hallara dövlətlər arasında rəsmi diplomatik münasibətlər olmadıqda rast gəlmək olur.

45. Diplomatik nümayəndəliyin tərkibi

Diplomatik nümayəndəliyin tərkibinə üç kateqoriyalı əməkdaşlar daxildir:

a) **diplomatik personal** – diplomatik immunitetə – toxunulmazlığa (missiyalarını yerinə yetirdikləri dövlətlərin ərazisində xarici diplomatlara verilən xüsusi hüquq və üstünlüklər – bax mövzu 3.)

Ümumən diplomatik personalın səfirliyin təmsil etdiyi ölkənin vətəndaşları olması qaydası qəbul edilib. Lakin müasir dövrdə, məsələn, Avropada inteqrasiya prosesləri gücləndiyi üçün bəzi istisnalar mövcuddur (bax mövzu 7.).

b) **texniki personal** (şifrəleyici, makinaçı və s.)

Əsas etibarilə səfirliyin təmsil etdiyi ölkənin vətəndaşlarıdır.

c) **xidmətçi personal** (sürücülər, xadimələr və s.)

Böyük əksəriyyəti səfirin fəaliyyət göstərdiyi ölkənin vətəndaşlarıdır. Bu kateqoriyalı əməkdaşların səfirin öz ölkəsindən gətirməsi maddi və məntiqi cəhətdən əsassızdır. Məsələn, Fransadan Azərbaycana xadimənin gətirilməsinə ehtiyac varmı?! Eyni zamanda, bəzi, xidmətçi personala aid

olan, lakin xüsusi spesifikaya malik peşələrin sahibləri öz ölkəsindən gətirilə bilər: aşbaz, həkim, şəxsi mühafizəçi və s.

46. Diplomatik korpus və duayen anlayışları

Diplomatik korpus – hər hansı bir dövlətdə fəaliyyət göstərən xarici diplomatlar həmin dövlətdə **duayenin (ağsaqqal)** başçılıq etdiyi diplomatik korpusu təşkil edirlər. Duayen ən yüksək rəngli (dərəcəli) diplomatik nümayəndə, bir neçə bərabər dərəcəli diplomat olduqda həmin dövlətdə öz vəzifəsini daha uzun müddət icra edən şəxs seçilir.

Qeyd edək ki, duayen vəzifəsi şərəfli olmaqla yanaşı böyük məsuliyyət və məharət tələb edir. Duayen kütləvi tədbirlərdə öz həmkarları adından çıxış edə bilər. Bir sıra hallarda səfirlərin akreditə olduğu dövlətin rəhbərliyi diplomatlara hansısa qeyri-rəsmi xarakterli məlumatı birbaşa çatdırmaqda bunu duayen vasitəsilə etməyə üstünlük verir. Lakin duayen həmkarları ilə məsləhətləşmədən, onlardan razılıq almadan ən önəmsiz məsələ üzrə belə diplomatik korpus adından hərəkət edə, yazılı yaxud şifahi bəyanatla çıxış edə bilməz. Qeyd etdiyimiz çərçivələrə baxmayaraq, duayen vəzifəsini icra edən səfirin nüfuzu istər-istəməz artır, onun diplomatik kontaktlar dairəsinin genişlənməsinə səbəb olur. Bu mənada bəzi hallarda kiçik dövlətlər qəsdən öz səfirlərinin fəaliyyət müddətini uzadırlar ki, o, duayen seçilə bilsin.

47. Diplomatik rənglər, attaşə anlayışı

Diplomatik rənglər – səfirlik və missiyaların, XİN mərkəzi aparatının diplomatik personalının fərqlənmə dərəcələri. Əksər dövlətlərin qanunvericiliyində aşağıdakı dərəcələr müəyyən edilib: fəvqəladə və səlahiyyətli səfir, elçi, müşavir, səfirliyin birinci katibi, ikinci katibi, üçüncü katibi, attaşə.

Attaşə - ən aşağı diplomatik dərəcə. Adətən diplomatın karyerası məhz bu pillədən başlayır. Attaşə müəyyən sahə üzrə mütəxəssisdir və bu sahə üzrə səfirin məsləhətçisi qismində çıxış edir: hərbi attaşə, ticarət məsələləri üzrə attaşə, turizm üzrə attaşə və s.

Bir səfirlikdə attaşələrin sayı həmin ölkədə ayrı-ayrı sahələrin inkişaf səviyyəsi və səfirin təmsil etdiyi dövlət üçün əhəmiyyətliyi dərəcəsindən və təbii ki, dövlətin maddi imkanlarından asılıdır. Məsələn, Azərbaycanın Kubada aviasiya üzrə attaşə yaxud iqtisadi əlaqələri zəif olan Mozambikdə ticarət üzrə attaşə

saxlamaq zəruriyyəti yoxdur. Lakin şübhəsiz, səfirin nə qədər çox attaşesi var, bir o qədər onun konkret sahələr üzrə məlumatları, təhlilləri və qiymətləndirmələri daha dəqiq və dolğun olacaqlar.

48. Aqreman anlayışı, konsulluq xidmətinin tarixçəsi və rəngləri

Aqreman – hökumətin müəyyən şəxsin diplomatik nümayəndə qismində təyinatına razılığı. Bir qayda olaraq, bu öz vəzifəsini tərk edən diplomatik nümayəndə vasitəsilə edilir və yerli hökumətə yeni namizədə aid məlumatları özündə ehtiva edən arayış təqdim olunur. Aqremanın əsas şərti məxfilikdir.

Konsul (konsulluq) xidməti – ilk dəfə olaraq orta əsrlərdə İtalyan şəhər-dövlətləri tərəfindən Suriya və Fələstində onların maraqlarını təmin və müdafi etmək üçün təsis edilmişdi.

Konsulluq idarəsinin başçıları üçün aşağıdakı rənglər müəyyən edilib:

- baş konsul, konsul, vitse-konsul, konsul agentləri

49. Konsulluq qurumlarının açılma məkanları

Hal-hazırda konsulluq qurumları aşağıdakı yerlərdə açılır:

- digər dövlətin vətəndaşları olan, lakin doğma dilini, milli mədəniyyətini saxlayan soydaşlarımızın yaşadıkları yerlərdə;
- konsul idarəsinin təmsil etdiyi dövlətin digər dövlətdə çoxlu sayda vətəndaşları olan yerlərdə (iri turist mərkəzləri, ziyarət yerləri, iş mərkəzləri);
- konkret ticarət və ya digər maraqların olduğu yerlərdə.

III KOLLOKVİUM

Diplomatiyanın əsasları

50. Diplomatlara informasiyanı əldə etmələrində elektron vasitələrin rolu

Kompüter texnologiyaları səfirliklərin fəaliyyətini xeyli asanlaşdırdı, kağız dosyaların sayı azalmaqdadır. İnternetdən ümumi faydalı məlumatlar əldə edilir,

siyasi, iqtisadi, sosial problemlər və s. sahələr üzrə elektron banklar sifariş edilir və s.

51. Elm və mədəniyyət nümayəndələri diplomatik əlaqələr

A) onlar cəmiyyətin və ölkənin konkret sahələri üzrə dolğun, analitik informasiyaya malikdirlər;

B) onlarla görüşlər diplomatın yerli cəmiyyət arasında nüfuzunun artmasına səbəb olur;

C) bəzi hallarda onlar vasitəsilə ölkənin hakimiyyət dairələrinə təsir etmək olur;

D) onlarla kontaktlar diplomatın ölkəsinin nüfuzunun artırılmasının və yerli cəmiyyətin bütün təbəqələri ilə əlaqələrin yaxşılaşdırılmasının ən effektiv və əlverişli yoludur;

E) Bilvasitə təsirli təbliğat üsuludur

52. İctimai təşkilatlarla diplomatik ünsiyyət

Diplomatın kontaktlar qurmağa səy göstərməli qruplara aiddir:

A) bir çox ölkələrdə yalnız iqtisadi deyil, həmçinin mühüm siyasi rol oynayan həmkarlar ittifaqları;

B) humanitar ictimai təşkilatlar;

C) qadın təşkilatları;

D) ekoloji təşkilatlar;

E) hərbi qurumlar. Lakin bu zaman nəzərə almaq lazımdır ki, bu cür əlaqələr üçün xeyli məhdudiyyətlər mövcuddur və hərbiçilər bir qayda olaraq, rəhbərliyin icazəsi olmadan heç bir kontaktda getmirlər.

Müxtəlif təşkilatlarla daha sıx əlaqələr yaradarkən diplomat onların təsir dairəsini, çalışdığı ölkənin və təmsil etdiyi dövlətin siyasi xəttində onların maraqlarının nə dərəcədə önəmli olub-olmadığını nəzərə almalıdır.

53. Həmyerlilərlə diplomatik əlaqələr

Səfirliklərə nisbətən həmvətənlilərlə əlaqələr konsulluqlarda daha sıx və mütəmaddir. Konsulluqlar vaxtaşırı onları kinobaxışlara, müəyyən qəbullara dəvət edirlər. Bəzi səfirliklər istənilən vətəndaşın istənilən mövzu ilə bağlı müraciət edə biləcək konkret gün və vaxt təyin edirlər. Diplomatlar beynəlxalq normalar və yerli qanunlara müvafiq qaydada çalışdığı ölkədə həmvətənlilərinin və ilk növbədə öz ölkəsinin vətəndaşlarının hüquqlarını maksimum dərəcədə təmin etməyə çalışmalıdırlar.

54. Diplomatik əlaqələrin möhkəmləndirilməsi

Bir səfirlik daxilində diplomatların kontaktlarının sistemləşdirilməsi və əlaqələndirilməsi lazımdır. Əksər hallarda hər diplomatın ayrıca kontaktlar kartotekası yaradılır. Bu zaman nəzərə almaq lazımdır ki, kontaktlar bəzən digər qurumların (məsələn, MTN, kəşfiyyat) maraqları ilə toqquşa bilər. Diplomat öz kontaktlarını xələfinə «ötürməyi» bacarmalıdır. Kontaktların inkişafı və möhkəmləndirilməsi planını ümumən səfirlik qəbul edir, çünki bunun üçün əksər hallarda maliyyə vəsaitləri tələb olunur. Kontakt saxlanılan şəxsləri vaxtaşırı tədbirlərə, konsertlərə (xüsusən öz ölkəsinin ifaçılarının) dəvət etmək, əlamətdar günlərdə kiçik hədiyyələr vermək lazımdır və s.

55. Diplomatların xanımların diplomatik əlaqələrin qurulmasında rolları

Qədim Dünyada və Orta əsrlərdə diplomatların xanımlarının diplomatiyada rolu inkar edilirdi. Fransua Kalyer belə XVIII əsrin əvvəllərində diplomatları xəbərdar edirdi ki, xanımları onları rəsmi səfərdə müşayiət etməsinlər və bunu qadınların sirrləri saxlaya bilməməkləri ilə əsaslandırırdı. Daimi diplomatik nümayəndəliklərin inkişafı, diplomatik qəbullarının təşkili bu tədbirlərin təşkilatçılarından biri kimi diplomatların xanımlarının rolunu artırdı. Bu gün əksər diplomatlar hesab edirlər ki, diplomatik xidmətdəki qədər heç bir peşədə həyat yoldaşı bu qədər mühüm rol oynamır.

Səfirin xanımına yüksək diqqət və tələbkərliklə həm səfirliyin əməkdaşları, həm onların xanımları, həm də qonaqlar yanaşırlar. Səfirin xanımı həyat yoldaşının çalışdığı ölkə, adət-ənənələri, mədəniyyəti haqqında heç olmasa minimum biliklərə

malik olmalıdır. Ehtiyac varsa, hansısa qısamüddətli kurslara da yazılmaqdan çəkinmək lazım deyil. Diplomatların xanımları qəbullarda ərləri üçün faydalı ola biləcək tanışlıqlar qura bilərlər.

56. Diplomatik əlaqələrin üç əsas amili

Diplomatik kontaktlar anlayışını səciyyələndirən üç əsas amil var:

1) Onlar qarşılıqlı etibar əsasında qurulmalıdırlar. Əgər tərəflərdən biri digərinə şübhə ilə yanaşırsa, ciddi ünsiyyət üçün etibarlı hesab etmirsə, səmərəli fikir mübadiləsi baş verməyəcək;

2) Onlar xeyir, səmərə gətirməlidirlər. Bir çox şəxslər diplomatla görüşmək, daimi əlaqələr qurmaq istəyə bilər. Lakin həmsöhbət geniş bilik bazasına, müstəqil rəyə malik deyilsə və düşüncələri sırf mətbuatdan, televiziyadan aldığı məlumatlara əsaslanırsa, onlara sərf edilmiş vaxtı itirilmiş adlandırmaq olar.

3) Hər hansı bir şəxslə tanışlıq yalnız daimi, əsaslı xarakter daşıdıqda, kontakt adlana bilər. Diplomatik kontaktlar üçün sistemlik, görüşlərin mütəmadiyi səciyyəvidir.

57. Ən yüksək səviyyədə diplomatik əlaqələrin subyektiv amilləri

Dövlətin ali rəsmi dairələri, qərar vermək, real hakimiyyətə malik olan şəxslərlə kontaktlar ən vacib hesab edilirlər. Bu sıraya monarxlar, prezidentlər, baş nazirlər, nazirlər, hakimiyyətin qanunverici və icraedici qollarının ali nümayəndələri daxildir. Bu mühüm olduğu qədər də çətin bir məsələdir və diplomatı qarşısında obyektiv və subyektiv amillərlə üzləşdirir.

Subyektiv amillər: diplomatın ali şəxsi maraqlandırmaq, söhbəti onun üçün maraqlı və faydalı etmək bacarığı; diplomatın öz ölkəsində nüfuzlu olub-olmaması, qarşı tərəfə hörmət və ehtiram səviyyəsi, onu incə şəkildə nümayiş etdirmək məharəti və s.

58. Ən yüksək səviyyədə diplomatik əlaqələrin obyektiv amilləri

Dövlətin ali rəsmi dairələri, qərar vermək, real hakimiyyətə malik olan şəxslərlə kontaktlar ən vacib hesab edilirlər. Bu sıraya monarxlar, prezidentlər, baş nazirlər, nazirlər, hakimiyyətin qanunverici və icraedici qollarının ali

nümayəndələri daxildir. Bu mühüm olduğu qədər də çətin bir məsələdir və diplomatı qarşısında obyektiv və subyektiv amillərlə üzləşdirir.

Obyektiv amillər: diplomatın təmsil etdiyi dövlətin dünya siyasəti və iqtisadiyyatında yeri, rolu və əhəmiyyəti; ikitərəfli münasibətlərin hal-hazırkı vəziyyəti, bu kontaktın qurulmasında qarşı tərəfin maraqlılıq səviyyəsi;

59. XİN ilə diplomatik əlaqələr

Ən önəmli kontakt növlərindən biridir. Ümumi struktura baxmayaraq, hər ölkənin XİN fərqli özünəməxsus xüsusiyyətlərə də malikdir və diplomat onlardan agah olmalı, XİN daxili strukturunu, departamentlərin şəxsi heyəti barədə məlumatı, əməkdaşların subordinasiyasını yaxşı öyrənməli və tədqiq etməlidir.

60. Müxalifətlə diplomatik əlaqələr

Diplomatik nümayəndəlik başçısı əməkdaşlarını ölkədə fəaliyyət göstərən bütün partiyaları müşahidə edib onlar barədə məlumat toplamağı tapşırır. Bu məlumat sonradan təhlil olunur və müəyyən nəticələr və qiymətləndirmələr çıxarılır. Lakin söhbət yalnız müşahidə, dinləmək, nəticələr çıxartmaqdan gedə bilər, dövlətin daxili işlərinə qarışmaq olmaz. Buna görə müxalifətlə kontaktlar qurarkən nəzərə almaq lazımdır:

A) İfrat yaxınlıqdan qaçmaq. Müxalifətlə ifrat dərəcədə tez-tez görüşməklə diplomat özü və öz ölkəsinə qarşı hakimiyyət dairələrində şübhələrin yaranmasına səbəb olur;

B) Müxalifət hakimiyyətin fəaliyyətinə və ümumən ölkədəki vəziyyəti tənqidi prizmadan yanaşmağa meyillidir və çox vaxt problemləri şişirdir. Obyektivlik naminə müxalifət nümayəndələrindən informasiya əldə edilən zaman bu amil mütləq nəzərə alınmalıdır;

C) Müxalifətin mövqeyində duraraq hakimiyyəti açıq şəkildə tənqid etmək olmaz;

D) Rəhbərliyin bilavasitə tapşırığı olmadan müxalifətə hər-hansı gizli məlumatı ötürmək olmaz;

E) seçki kampaniyaları zamanı müxalifətlə əlaqələrdə xüsusən ehtiyatlı olmaq;

F) Kiçik partiyalarla kontaktlardan qaçmaq lazım deyil. Hakimiyyətə gəlmək şansları az olduqları üçün, bu partiyaların nümayəndələri ölkədəki real vəziyyət haqqında daha obyektiv təsəvvürə malikdirlər;

G) Radikal partiyalarla münasibətlərdə xüsusən ehtiyatlı olmaq yaxud ümumən bu əlaqələrdən qaçmaq lazımdır.

61. Biznes dairələri ilə diplomatik əlaqələr

Ticarət diplomatiyası dərin köklərə malikdir və həmişə diplomatların fəaliyyətini ən vacib istiqamətlərindən biri olmuş və olmaqdadır. İqtisadiyyat sahəsində çalışan diplomatların vəzifəsi bütün mümkün vasitələrlə öz ölkəsinin iqtisadi maraqlarını müdafiə etmək, çalışdığı ölkəyə gəlmiş öz dövlətinin iş adamlarına yardımçı olmaq, yerli bazarda möhkəmlənmələri üçün müvafiq informasiya dəstəyini verməkdən ibarətdir.

Bu sahədə uğurlu fəaliyyət üçün diplomat təmsil etdiyi və çalışdığı ölkələrdə fəaliyyət göstərən, ikitərəfli və beynəlxalq əməkdaşlıqda maraqlı olan şirkətlər barədə dolğun və dürüst informasiyaya malik olmalı, hər iki ölkənin iqtisadi vəziyyəti və inkişaf səviyyəsi, perspektivləri barədə obyektiv məlumatlara sahib olmalıdır. Digər tərəfdən, çox vaxt işgüzar dairələrdə ölkədəki vəziyyət haqqında diplomata lazım ola biləcək əlavə, maraqlı informasiya olur.

62. Əcnəbi Kütləvi İnformasiya Vasitələri ilə diplomatik əlaqələr

Bu kontaktlar diplomatlara iki məqsəd üçün lazımdır: əlavə informasiya əldə etmək və çalışdığı ölkənin ictimaiyyətinə təsir etmək üçün. Lakin bu zaman curnalistin və onun mənbəyinin səriştəliyi və etibarlılığını nəzərə almaq lazımdır. Nüfuzlu curnalistlərlə etibarlı münasibətlər qurmaq diplomatın fəaliyyətində ciddi uğur amili kimi qiymətləndirilir. Bu cür KİV köməyi ilə diplomat, həmin KİV orqanının artıq formalaşmış axtarış və təhlil qrupunun gəldiyi nəticələrə tam əmin

olaraq, məlumatın dürüstlüyünü əlavə enerji və maliyyə vasitələri xərcləmədən yoxlaya bilər. Bundan başqa, ölkəni diplomata nisbətən daha yaxşı tanıyan bəzi istedadlı curnalistlərin analitik məqalələri səfirlik əməkdaşlarının tədqiqatlarından daha maraqlı və xeyirli olurlar.

Bəzən KİV hər-hansı ölkəyə qarşı mənfi mövqedən çıxış edirlər. Bu halda həmin ölkəni təmsil edən diplomat səbrli olmalı və curnalistlərlə münasibətlərdə kəskin ifadələrdən qaçmalıdır. İzahatlar və təkziblər yalnız KİV orqanı ifrat qeyri-dəqiq və Milli maraqlara toxunan informasiyanı dərc etdikdə verilməlidir.

Diplomat ölkədə xəbərləri kimin «yaratdığını» bilməli və həmin şəxslə kontakt qurmağı bacarmalıdır. Nəticədə o, bir tərəfdən informasiya ilə maksimal dərəcədə effektiv şəkildə təmin olunacaq, digər tərəfdən isə, KİV köməyi ilə fəaliyyət göstərdiyi ölkənin vətəndaşlarında öz ölkəsinin müsbət obrazını yarada biləcək (bu prosesə, ehtiyac varsa, nüfuzlu şəxsləri də cəlb etmək olar).

63. Təmsil etdiyi ölkənin KİV ilə diplomatik əlaqələr

Bəzi hallarda diplomatın çalışdığı dövlətdə öz ölkəsinin də KİV orqanı yaxud onun yerli şöbəsi olur. Bu orqanla xoş əlaqələr həm yeni informasiyanın əldə edilib yoxlanılmasında kömək edir, həm də curnalistin yuxarı dairələrdə artıq malik olduğu kontaktlardan bəhrələnmək imkanı verir. Əksər diplomatik nümayəndəliklər ayda 2-3 dəfə öz ölkəsinin KİV ilə görüşlər keçirirlər.

64. İngiltərə diplomatiyasında islahatlar. Müştərək lahiyələr

İngiltərə: XX əsrin 60-cı illərindən başlayaraq, ingilislər diplomatik sistemin fəaliyyətini yaxşılaşdırmaq istiqamətində dörd dəfə islahat aparmışdılar. Məsələn, onlar səfirin fəaliyyətə etimadnamənin təqdimatından sonra deyil, ölkəyə gəldiyi andan başlaması qaydasını tətbiq etdilər. Bu səfirə həftələr və bəzi hallarda hətta aylarla kraliçanın Londonda olub onu qəbul etmək üçün vaxt tapacağını gözləmədən dərhal iş başına keçmək imkanı verir. Digər bir yenilik digər bir ölkə ilə üçüncü bir ölkədə birgə səfirliyin təsis edilməsidir (məsələn, ingilis-alman səfirliyi).

İngilislər səfirliklərdə diplomatlar mübadiləsi kimi yeniliyi ilk tətbiq edənlərdəndirlər. Məsələn, Vaşinqtondakı ingilis səfirliyinin birinci katibi U.Şepqott alman səfirliyinə həmin səfirliyin müşaviri əvəzinə göndərilmişdir.

Ayrı-ayrı dövlətlərin diplomatlarının və diplomatik xidmətlərinin yaxınlaşması prosesi davam edir və artıq iri ölkələr arasında müştərək səfirliklərin yaradılması məsələsi təəccüblə qarşılanmır. Artıq 1988-ci ildə Fransada Paris və Bonn arasında vahid diplomatiyanı nəzərdə tutan «avropa siyasi konfederasiyası»nı qurmaq təklifi irəli sürülmüş və qarışıq tərkibli, növbə ilə dəyişən səfirləri olan birgə səfirliklərin yaradılması barədə danışıqlara başlanmışdı.

65. İngiltərə diplomatiyasının əsas prioritetləri

İngiltərənin keçmiş xarici işlər naziri M. Rifkind indi də aktual olan ingilis diplomatiyasının əsas məqsədlərini ifadə etmişdi:

1. Ölkənin ərazi bütövlüyü və təhlükəsizliyi, Avropada sülh və təhlükəsizlik;
2. Birləşmiş krallığının tabəələrinin maddi rifahı, həyat səviyyəsi və keyfiyyətini artırmağa xidmət edən ticarət, turizm, xarici investisiyalar və əmtəə ixracatı.

66. ABŞ diplomatiyasında iqtisadi amilin rolu

ABŞ səfirləri digər diplomatik funksiyalara nisbətən ticarətə daha çox diqqət nümayiş etdirirlər və bu onlarla rəqabət etməyə çalışan bir çox ölkələri narahat edir. Artıq 1997-ci ildən ABŞ dövlət departamenti prezidentə istinad edərək bildirmişdi ki, bu və ya digər səfirin fəaliyyəti onun vaxtında çalışdığı ölkədə Amerika mallarının ixracının artması ilə qiymətləndiriləcək.

67. Müasir ABŞ diplomatiyasında strateji yanaşmalar.

2009-cu ilin iyulunda beynəlxalq mənasibətlər üzrə Şuradakı çıxışında Hillari Klinton 5 strateji yanaşmanı qeyd etdi:

- 1) Beynəlxalq partnyorlarla əməkdaşlıq istiqamətində yenilənmə və yeni daha sıx əlaqələr körpülərinin yaradılması;*
- 2) ABŞ-ın mövqeləri ilə razı olmadığı və rəqib-dövlətlərlə prinsipial qarşılıqlı təmasın təmin edilməsi;*

3) *Amerika qüdrətinin təməllərinin biri kimi xaricdəki iqtisadi integrasiyanın artırılması və inkişaf etdirilməsi;*

4) *Qarşılıqlı uzlaşdırmanı və dəstəyi təmin etmək məqsədi ilə münaqişə ocaqlarında mülki və hərbi səylərin intqersiyasını təmin etmək;*

5) *ABŞ-ın dünyaya təsirinin ənənəvi mənbələrinin, o cümlədən iqtisadi qüdrətin və «nümunə gücünün» möhkəmləndirilməsi.*

68. Diplomatiya müasir dövrdə. Üstünlükləri və çatışmazlıqları

Müasir beynəlxalq vəziyyət 20-30 il bundan öncəsindən xeyli dərəcədə fərqlənir. Qloballaşan dünyada etnik, maliyyə, sosial və digər problemlər daha da kəskinləşdi. Diplomatiya tarixində bu günə qədər bu qədər regional və qlobal problemlər və onların həllinə bu qədər dövlətin qoşulması prosesinə təsadüf edilməyib. Bunlar isə diplomatlardan daha da incə, düşünülmüş fəaliyyət tələb edir. Digər tərəfdən, informasiya texnologiyaların inkişafı diplomatların işini asanlaşdırsa da, onlardan daha çevik olmağı, baş verən hadisələrə və əldə etdikləri informasiyaya daha cəld, operativ şəkildə reaksiya verməyi tələb edir.

Əksər məsələlərin dövlət və hökumət başçıları səviyyəsində müzakirəsi bəzi mütəxəssislərin diplomatiyada nəinki səfirlərin, hətta ümumilikdə Xarici İşlər Nazirliyinin rolunun heçə endiyi fikrini bildirmələrinə səbəb oldu. Əlbəttə, ali səviyyədə görüşlərin rolu artıb, bu inkaredilməzdir. Lakin əvvəlki tək hər belə bir görüş diplomatların, ekspertlərin uzunmüddətli fəaliyyətinin nəticəsində baş tutur. Onların köməyi, məsləhətləri, rəyləri olmadan ali səviyyədə görüşlər keçirilmir. Və beynəlxalq problemlərin mürəkkəbliyi, qarşılıqlı asılılığı diplomatları daha da peşəkar olmağa vadar edir. Əgər 1914-cü ildə Londonda 14, 1971-ci ildə 114 səfirlik var idisə, XXI əsrin əvvəllərində səfirliklərin sayı 150, diplomatların sayı isə 3300 nəfəri keçdi. ABŞ-ın keçmiş dövlət katibi Madlen Olbraytın irəli sürdüyü tezis aktuallığını saxlamaqdadır: «Bizim mövcud olmuş yox,mövcud olan dünya ilə deyil, mövcud olacaq dünyada işləməyi bacaran qadın və kişilərə ehtiyacımız var». Bacarıqlı və incə diplomatiya yürütmək məharəti dövlətlər, xüsusən də kiçik

ölkələr üçün həyatı bir məsələyə çevrilib. Bir çox dövlətlər artıq bu istiqamətdə islahatlar aparmaqdadır.

69. XX əsrin sonlarında Fransa diplomatiyasının əsas məqsədləri

Hələ 1993-cü ildə Fransa Xarici İşlər Naziri vəzifəsinə keçərkən A.Jüppe Fransa diplomatiyasının məqsədlərini bu cür müəyyən etmişdi:

1. Fransa dünya səhnəsində müstəqil rol oynamalıdır;
2. Fransa digər dövlətlərin ona nəyisə diqtə etməyini istəmir;
3. Bir nömrəli prioritet məsələ – avropa həmrəyliyi. Fransa ABŞ yaxud Sakit okean regionu ölkələri ilə bərabər səviyyədə tək çıxış edə bilməz;
4. Fransanın təhlükəsizliyinin əsas təməllərindən biri Atlantik həmrəylikdir;
5. Xarici siyasətin ideoloji xarakteri (xarici siyasətin əsasında müəyyən ideyalar və prinsiplər durmalıdır; prinsiplərsiz diplomatiya zəif siyasət deməkdir).

70. Fransa diplomatiyasında Jüppenin islahatları

Bu məqsədlərin reallaşdırılması istiqamətində o, diplomatlar üçün aşağıdakı vəzifələri müəyyən etdi:

1. Hər səfir çalışdığı ölkədə Fransa maraqlarının təmin edilməsi və inkişaf etdirilməsi üzrə strateji planı rəhbər tutaraq fəaliyyət göstərməlidir. Əvvəllər Fransa daxil olmaqla bir çox ölkələrdə səfirə təlimatlar sadəcə XİN yaxud onun müavinlərindən biri söhbət və bir neçə tövsiyədən ibarət idi. Nəticədə bir çox hallarda səfir göndərildiyi ölkədə tam məlumatı olmadan fəaliyyətə başlayırdı, çünki onlarla ölkələrə nəzarət funksiyasını icra edən nazir müavinini özü həmin ölkələr haqqında ötəri təsəvvürə malik idi və təbii ki, bu halda onun verdiyi təlimatlar da ümumi xarakter daşıyırdı. Jüppe bu məsələdə daha ciddi və məntiqli olmağı tələb edirdi;
2. Yeni səfir iş başına keçdikdən yarım il sonra yerli vəziyyəti əks etdirən və özündə konkret təklifləri ehtiva edən strateji plan tərtib edir. Onun

əsas müddəaları bilavasitə nazir tərəfindən təsdiqlənir. Mütəmadi hesabatlar rejimi qüvvəyə minir;

3. Nazirlik və səfirliklər arasında informasiya mübadiləsi daha mütəmadi xarakter daşımağa başlayır. Əgər hələ bu yaxınlarda Fransa səfirləri XİN fəaliyyəti, digər ölkələrin diplomatlarının görüşləri barədə mətbu at vasitəsilə öyrəndilərsə, hal-hazırda diplomatik nümayəndəliklərin operativ şəkildə informasiya ilə təminatı təşkil olunub. «Əgər Parisdə xarici işlər naziri ABŞ dövlət katibi ilə söhbət edərsə, artıq iki saatdan sonra Vaşinqtondakı Fransa səfiri söhbətin məzmunundan xəbərdar olacaq» - deyə nazirin göstərişində qeyd edilirdi.

4. Lokal maraqlardan daha geniş sahəni əks etdirən teleqramlar və digər materiallar digər nazirliklər və departamentlərə, digər Fransa səfirliklərinə çap edilərək göndərilir.

71. Diplomatik əlaqələrin qurulması üçün diplomat nəyi bilməlidir
Kontaktların qurulması üçün diplomat öz ölkəsini, xüsusən, qarşı tərəfi maraqlandıran sahəni yaxşı bilməli, son hadisələrdən təfəsilatından xəbəri olmalıdır; fəaliyyət göstərdiyi ölkəni, onun iqtisadiyyatını, tarixini, mədəniyyətini və s. yaxşı tanımalı, yerli abu-havaya, adət-ənənələrə uyğunlaşmağı bacarmalıdır. Həmçinin həmin dövlətin dilini bilmək çox önəmlidir. Əvvəla, bu özü-özlüyündə həmsöhbətin sizə qarşı hörmətini artırmış olur, ikincisi isə, tərcüməçi lazım olmadığı halda etimad mühitini formalaşdırmaq qat-qat asandır.

72. Ali səviyyədə əlaqələrin əhəmiyyəti.
Diplomat unutmamalıdır ki, dövlət başçıları, baş nazirlər və nazirlərin onu qəbul etmək kimi öhdəliyi yoxdur və onlarla istənilən sərgidə, qəbulda, konfranslarda görüşmək mümkünlüyündən maksimum dərəcədə istifadə etməlidir. Tədbirdə iştirak edəcək və kontakt qurmaqda maraqlı olduğunuz şəxslərin siyahısını, onlarla söhbətlərin mövzularını əvvəlcədən müəyyən etmək tövsiyyə olunur. Ehtiyatda bir neçə maraqlı xəbər, müəyyən məsələlərlə bağlı diqqətəlayiq fikirlər, incə zarafatlar olmağı kontaktın qurulması şansını daha da artırır.

Təbii ki, səfir üçün ali şəxslərlə kontaktların qurulmasında ilk fürsət etimadnamələrin təqdim edilməsi zamanı yaranır. İlk təsəvvür çox vaxt həlledici olur və elə həmin görüşdən seçilməyə, yadda qalmağa, diqqəti cəlb etməyə çalışmaq lazımdır.

73. Parlament üzvləri ilə diplomatik əlaqələr

A) Diplomat üçün parlamentdə hansı qanunların hazırlandığı, bu qanunların ölkə siyasəti və iqtisadiyyatı, həmçinin diplomatın vətəni olan dövlətlə münasibətlərə təsiri səviyyəsi barədə məlumatları birinci əldən əldə etmək vacibdir;

B) Bəzi millət vəkilləri yalnız parlamentdə deyil, ümumən ölkədə xarici və daxili siyasətə təsir etmək iqtidarındadırlar. Diplomat belə şəxsləri düzgün müəyyən edib onlarla kontakt qurmağı bacarmalıdır;

C) Parlament komissiya və qruplarının fəaliyyəti bu və ya digər qanunların qəbulunu tezləşdirə, yaxud əksinə, gecikdirə bilər;

D) Bir qayda olaraq, parlamentdə aparıcı partiyalar, işgüzar dairələr və s. geniş şəkildə təmsil olunurlar;

E) Parlamentin strukturu və işləmə mexanizmini bilmək lazımdır.

74. Texnoloji tərəqqinin diplomatların fəaliyyətinə təsiri

2000-ci ildə ABŞ-ın Böyük Britaniyada səfiri vəzifəsində çalışmış Filipp Leyder texnoloji tərəqqinin səfirliyin fəaliyyətinə təsiri ilə bağlı aşağıdakıları qeyd edirdi:

«A) Səfirliklər və Vaşinqton arasında bütün səviyyələrdə İnternet vasitəsilə seanslar adi hala çevrilib. Seanslar zamanı geopolitik problemlər, rəsmi şəxslərin vizitləri ilə bağlı məsələlər və s. müzakirə olunur;

B) ABŞ ticarət nazirliyinin yaratdığı veb-sayt vasitəsilə 850-ə yaxın kiçik və orta Amerika müəssisələrinin malları nümayiş olunur. Gün ərzində saytı 7 minə yaxın adam ziyarət edir;

C) Hər il səfirliyə gələn miyonlarla sorğulara indi sadəcə olaraq səfirliyin bütün lazımi məlumatlarla zəngin olan veb-saytı vasitəsilə cavab vermək olar;

D) Lokal şəbəkəyə, Baltimordakı İnzibati qurumun sosial təminatı üzrə sisteminə dərhal daxilolma imkanı diplomatik əməkdaşlara vəzifə iddialarını nəzərdən keçirmək, ödənişləri vaxtında əldə etmək və fərqləndirənlərin qarşısını qısa müddət ərzində almaq imkanı verir;

E) Müasir texnologiyaların tətbiqi nəticəsində pasportlarda icazəsiz, qanunsuz dəyişikliklərin, fərqləndirənlərin qarşısını səfirliyimizdəki laboratoriya daha effektiv şəkildə müəyyən edə bilir və bunun nəticəsi olaraq, yalnız keçən il ərzində 40 cinayətkar həbs edilmişdir;

İ) ABŞ-dakı prezident seçki kampaniyasının müzakirəsi çərçivəsində mən 25 kampusun tələbələri ilə «Elektron kanallar» keçirdim;

F) Rəqəmli videokonfrans səfirliyə ABŞ-ın dövlət katibinin müavini Tomas Pikeringin 10 yaxın London ərəb jurnalistləri ilə ABŞ-ın İraq siyasəti ilə bağlı müzakirəsini, həmçinin 175-ə yaxın qeyri-hökumət təşkilatı arasında transatlantik dialoqu təşkil etmək imkan verdi;

G) Uelsdə virtual konsulluq yaradıldı və bu konsulluq vasitəsilə Böyük Britaniyanın önəmli regionlarından biri olan bu zonada biz maraqlarımızı daha effektiv şəkildə təmsil və müdafiə edə bilirik.»